

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN YASAL DURUMU

MSG Yayın Kurulu

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi bu sayısında ve sonrasında tarım işçilerinin ve öncelikle de mevsimlik işçilerin sorunlarını gündemine aldı. Mevsimlik tarım işçilerinin çağdışı yaşam ve çalışma koşulları tüm yakıcılığıyla gözler önündeyken bu alanı görmezden gelme ya da görüp de kayıtsız davranma anlayışı sorunu günümüze kadar taşıdı.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarım alanıyla ilgili sözleşmeler düzenledi. Gereği yapılmaya da bazıları TBMM’de onaylandı. Tüm çalışanları kapsamına alacağı(!) iddiasıyla yıllardır tartışılan “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı” Meclis’te beklerken mevcut hukuk içerisinde “dışlanan” mevsimlik tarım işçilerinin yasal hakları da en az yaşanmışlıklar kadar ürkütücüdür...

İş Kanunu’nda Tarım İşçileri

4857 sayılı İş Kanunu’nun “İstisnalar” başlıklı 4’üncü maddesine göre, “50’den az işçi çalıştırılan (50 dahil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde” ve “aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işleri”nde ve “iş ilişkilerinde” bu kanun hükümlerinin uygulanmayacağı ifade edilmiştir.

İş Kanunu kapsamı dışında tutulan tarım işçileri; sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin, hastalık izni, işçi sağlığı ve güvenliği yaptırımları vb. gibi haklardan yararlanamıyorlar. Çalışma saatleri İş Kanunu’na aykırı şekilde normal çalışma sürelerinin çok üzerine çıkartılıyor. Ailecek çalışmaları nedeniyle, çocuk ve genç işçiler İş Kanunu’nun yasakları ihlal edilerek çalıştırılıyorlar.

Mevsimlik işçilerin durumu daha da vahim; 50 sınırını aşsalar dahi geçici sürelerle farklı işlerde çalıştırdıklarından kayıtdışı olmaktan kurtulamıyorlar. Mevsimlik gezici işçilerin çalışma şartlarının düzenlenmesiyle ilgili olarak çeşitli uygulamalar var. Çeşitli illerde ve özellikle de Adana’da “Tarım İşçilerinin Sorunlarını Görüşme Kurulu” kapsamında ücret ile diğer bazı konuları

saptıyor. Valiliklerin çağrısıyla toplanan ancak işçilerin temsiliyetinin tartışmalı olduğu bu kurullarda alınan kararlar belki de mevsimlik işçilerin haklarının (yetersiz de olsa) belirlendiği tek birimler olarak karşımıza çıkıyor.

Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Hakkı

İş Kanunu kapsamında başkasının hesabına süresiz iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılanlar (4/a) ile kendi adına ve hesabına çalışan (4/b) tarım işçileri (isteğe bağlı olarak) 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSS) kapsamına giriyor. SSGSS kapsamındakiler hukuken iş kazası ve meslek hastalıkları halinde; sağlık yardımı ile ortez-protez araç ve gereçleri, geçici ve sürekli işgöremezlik geliri, uzun vadeli sigorta yardımları sağlanırken, mevsimlik tarım işçileri sigortalı dahi sayılmıyor ve sosyal güvenlik hakkına sahip bulunmuyorlar.

SSGSS’de tarımsal faaliyet

“Tarımsal faaliyet: Kendi mülkünde, ortaklık veya kiralamak suretiyle başkasının mülkünde veya kamuya mahsus mahallerde; ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yoluyla yahut doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle bitki, orman, hayvan ve su ürünleri elde edilmesini ve/veya bu ürünlerin yetiştiricileri tarafından; muhafazasını, taşınmasını veya pazarlanmasını” ifade ediyor (m.3/19).

Mevsimlik tarım işçileri, bu tanıma uygun olarak çalıştığı halde İş Kanunu engeli nedeniyle sosyal sigorta hakkından yararlanamıyorlar. Aynı Yasa; “Bu Kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları hükümlerinin uygulanmasında; ...tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süresiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; tarımsal faaliyette bulunan ve yıllık tarımsal faaliyet gelirlerinden, bu faaliyete ilişkin masraflar düşüldükten sonra kalan tutarın aylık ortalamasının, bu Kanunda tanımlanan prime esas günlük kazanç alt

sınırının otuz katından az olduğunu belgeleyenler... sigortalı sayılmazlar” diyor (m.6/1).

Başka bir ifadeyle 5510 sayılı Kanunun 4/a maddesine tabi tarım veya orman işlerinde süreksiz işlerde çalışanlar ile 4/b maddesine göre tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan sigortalılardan prime esas aylık kazancı (1 Temmuz – 31 Aralık 2011 tarihleri itibarıyla) 837,00 TL’den az olanlar sigortalı sayılmıyorlar. Sigortalı sayılmayanlar da Genel Sağlık Sigortası (GSS) açısından kendi içinde yeniden sınıflandırılacaklar.

Sağlık hakkı

Taslak olarak TBMM’de bekleyen “Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanunu” yürürlüğe girdiğinde yeni uygulama başlatılacak; 3816 sayılı “Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkındaki Kanun” yürürlükten kalkacak, Yeşil Kartlılar Sağlık Bakanlığı’ndan alınıp Sosyal Güvenlik Kurumu’na devredilecek. GSS İşlemleri Yönetmeliği’ne göre uygulamanın 1 Ekim 2008’de girmesi beklenirken önce 1 Ekim 2010, sonra da 1 Ocak 2012 tarihine ertelendi. Yapılan hazırlığa göre “Gelir Testi Yönetmeliği” tamamlanarak (1 Temmuz 2011) Başbakanlığa gönderildi, yeni düzenlemede kişisel yaşam düzeyi brüt asgari ücretin 1/3’den (2011 rakamlarıyla 265,5 TL) az olanlara Yeşil Kart verilecek. Başka bir ifadeyle birçok kişi Yeşil Kart güvencesini kaybedecek. Aylık 265,5 TL’den az geliri olanlar Yeşil Kart ile sağlık hizmeti alabilecek iken; 265,5–837,0 TL arasında geliri olanlar ise ek prim (33,2–104,6 TL arasında) ödeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanabilecekler.

Mevcut uygulamada düşük gelirli tarım işçileri Yeşil Kart ile sağlık hizmetlerinden kısmen yararlanmalarına rağmen, çalışmak için geldikleri illerde Yeşil Kart süresi dolan mevsimlik tarım işçileri vize işlemlerinde bürokratik ve şüpheli (potansiyel suçlu) güçlükler yaşamaktadırlar.

İş kazası ve meslek hastalıkları sigortası hakkında ve koruyucu sağlık hizmetlerinden mahrum olan, düzenli ve ücretsiz sağlık taramaları yapılamayan tarım işçileri; işçi sağlığı kapsamında zorunlu olan işe başlama ve sonrasındaki periyodik olarak yapılması gereken muayenelerden de yararlanamamaktadırlar.

Tarım işçileri çalışma ortamlarında maruz

kalınan fiziksel, kimyasal (özellikle ilaç zehirlenmeleri), biyolojik risklere karşı korunamıyor, aşılantıyor, ergonomik olmayan çalışma koşullarıyla ilgili bilgilendirilmiyorlar.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği açısından gerekli olan kişisel koruyucu donanımdan (giysi, ayakkabı, maske, gözlük, eldiven vb gibi) yararlanamıyorlar.

Mevsimlik tarım işçilerinin insan onuruna yakışır ve güvenilir bir şekilde ulaşımı sağlanamıyor, kaza sonucu yaralanma sonucu ölümler tarım işçilerinde en fazla görülen sorunlar olup, kamyonlarla-traktörlerle işçi taşınması nedeniyle işçiler iş kazalarına karşı korunamıyorlar.

Mevsimsel tarım işçileri; uygun konutlarda barınamamakta, sağlıklı içme ve kullanma suyu ile tuvalet ve yıkanma yerlerinden yararlanamamakta, yeterli ve dengeli beslenememekte, temiz giyinememekteler. Eğlence ve spor gibi sosyal etkinliklere katılamamaktadırlar. İletişim haklarından mahrumdurlar. Yılın dokuz ayında farklı yerlerde yaşamaları nedeniyle seçme ve seçilme hakkını kullanamazlar.

Mevsimsel tarım işçileri; çocuk emeği sömürsünün önlenememesi ve okul döneminde iş başında olmaları nedeniyle okul çağındaki çocukları dahi eğitim-öğretim hakkından yararlanamamaktadırlar.

Tarım İşçilerinin Örgütlenmesi

Tarım işçilerinin (ister kamuda, ister özel sektörde, ister yerleşik işletme işçisi, isterse mevsimlik, gezici işçi olsun) sendikalaşmaları konusunda herhangi bir yasak bulunmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye’nin onayladığı ILO sözleşmeleri bulunmaktadır. Tarımda çalışanlar emek gücünü belirli bir ücret karşılığında satmasına rağmen sendikal örgütlenme hakkından fiili olarak yararlanamamaktadırlar. Tarım iş koluna uygun yasal düzenlemelerin olmaması, küçük gruplar halinde çalışma, mevsimlik ve kısa süreli üretim ile günlük çalışma sürelerinin çok uzun olması gibi koşullar örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır.

Bu nedenlerden dolayıdır ki tarım işçileri için iş güvencesi sağlanamamakta, ekonomik ve sosyal haklar için mücadele edememekteler.●